

انجمن علمی پدافند غیر عامل ایران

نشریه علمی-پژوهشی شهر ایمن

JOURNAL OF RESILIENT CITY
(JRC)

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

حسین احمد پور^۱؛ غلامرضا جلالی فراهانی^{۲*}؛ احسان شاکری خوئی^۲؛ فیروز راد^۲

۱- دانشجوی دکتری علوم سیاسی گرایش سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران

۲- دانشیار دانشگاه و پژوهشگاه دفاع ملی و تحقیقات راهبردی (نویسنده مسئول)

۳- استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، ایران

۴- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور.

تاریخ دریافت دست‌نوشته: ۱۴۰۰/۱۲/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۸

واژگان کلیدی	چکیده
سیاست‌گذاری - پدافند غیرعامل - سرمایه اجتماعی - (مشارکت و انسجام) اجتماعی.	در سیاست‌های کلی نظام، پدافند غیرعامل مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای است که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در برابر تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌شود و از طرفی بر اساس دیدگاه پاتنام سرمایه اجتماعی، پدیده جامعه‌شناختی است و مواردی چون اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست و کارایی، ارتباط، خلاقیت، حل مسائل جامعه و ... را افزایش می‌دهد. برخی از شاخص‌های آن (مشارکت و انسجام و...) اجتماعی است.
	هدف تحقیق دستیابی به میزان تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در سرمایه اجتماعی و روش انجام، موردی - زمینه‌ای و نوع آن، کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد. جامعه آماری تعدادی از صاحب‌نظران مرتبط به تعداد ۴۰۰ نفر برآورد شده است، حجم نمونه، بر اساس فرمول کوکران ۱۰۰ برآورد شده است. نتایج تحقیق، بیانگر این است که اجرای سیاست‌های پدافند غیرعامل نظام (مشارکت و انسجام) اجتماعی بستگی دارد که میزان آن در این مطالعه در ناحیه کم است. پیشنهادهایی در این رابطه ارائه شده است.

یکی از راه‌های حفظ تعادل در سرمایه اجتماعی و افزایش پایداری ملی، آگاه‌سازی و آماده کردن مردم برای مقابله با بحران‌ها و تهدیدهای مرتبط است. به‌منظور دستیابی به این اهداف، سیاست‌های ۱۳‌گانه‌ای در مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین و به کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور ابلاغ شده است (اساسنامه سازمان پدافند غیرعامل: ۱۴، ۱۳۹۶). در این مقاله، در راستای رسالت و مأموریت سازمان، به پدافند غیرعامل (مردم محور) پرداخته شده است.

۱- بیان مسأله تحقیق

امروزه مفهوم «سرمایه اجتماعی» به دلیل بهره‌مندی از مؤلفه‌های نرم افزاری و ظرفیت‌سازی به یکی از محورهای اصلی مطالعات و راهبردهای قدرت نرم در عرصه‌های کلان موردتوجه غالب سیاست‌گذاران و مدیران سازمان‌ها قرار گرفته است. با عنایت به آسیب‌های متصور در حوزه سرمایه اجتماعی در کشور، برای پویایی آن پایه‌گذاری اقدامات بازدارنده و تاب‌آور در این حوزه امری ضروری است.

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

شکل ۱: مدل مفهومی بیان مسأله: کارکردهای پدافند غیرعامل مردم محور (جلالی، ۱۳۹۸: ۱۰)

- موجب افزایش تاب‌آوری گردیده و از بروز بحران‌ها در کشور پیشگیری می‌نماید.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

سرمایه اجتماعی، در چند دهه اخیر در محافل علمی و دانشگاهی از زاویه‌های گوناگون مورد توجه واقع شده است؛ این مفهوم در حکم دارایی اجتماعی است و هرچقدر میزان آن در سطح بالاتر باشد جامعه از انسجام و استحکام بالاتری برخوردار خواهد بود. از نظر بانک جهانی، سرمایه اجتماعی، متشکل از نهادها، روابط و هنجارهایی است که در شکل دادن به کیفیت و کمیت یک جامعه نقش‌آفرینی و موجب شکل‌گیری و تقویت مراودات و ارتباطات جمعی گردیده و ارزش‌های مشترک را بهبود می‌بخشد. این مفهوم در سه سطح خرد، میانی و کلان تقسیم‌بندی شده است.

سازمان پدافند غیرعامل کشور به‌عنوان یک نهاد حاکمیتی و سیاست‌گذار به‌منظور پاسخ به بحران‌های احتمالی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص‌های مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) بر اساس اهداف و مأموریت، سیاست‌گذاری‌ها را به‌عنوان یک اولویت مورد توجه قرار می‌دهد و دستاوردهای تحقیق عبارت‌اند از:

- در سیاست‌گذارهای سرمایه اجتماعی، از قدرت نرم به تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران ظرفیت‌سازی می‌شود.
- موجب افزایش (مشارکت و انسجام) اجتماعی می‌شود.
- سهولت اجرایی در سیاست‌های پدافند غیرعاملی کشور به بار می‌آورد.

۳- اهداف تحقیق

در راستای حل مسأله‌ی مورد نظر هدف‌هایی که تحقق آن‌ها می‌تواند ظرفیت پدافند غیرعامل کشور در سرمایه اجتماعی (مشارکت و انسجام اجتماعی) را افزایش دهند عبارت‌اند از:

- ۱- دستیابی به میزان تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در حوزه مشارکت اجتماعی.
- ۲- دستیابی به میزان تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در حوزه انسجام اجتماعی.

۴- سؤالات تحقیق

در راستای مسأله‌ی اساسی تحقیق، این مقاله درصدد یافتن پاسخ به سؤالات زیر می‌باشد.

- ۱- تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر ارتقاء مشارکت اجتماعی چگونه بوده است؟
- ۲- تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر ارتقاء انسجام اجتماعی چگونه بوده است؟

۵- فرضیات تحقیق

- ۱- سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در افزایش مشارکت اجتماعی تأثیرگذار است.
- ۲- سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در افزایش انسجام اجتماعی تأثیرگذار است.

۵-۱- ادبیات و مبانی نظری

سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در حوزه مرتبط با سرمایه اجتماعی شامل:

۱- فرهنگ‌سازی ۲- تربیت منابع انسانی ۳- تهدیدشناسی پیشدستانه ۴- بکارگیری ظرفیت‌های تخصصی ملی ۵- تفکر راهبردی ۶- اولویت در پدافند غیرعامل مردم محور ۷- تعمیق علمی و پژوهش ۸- اثربخشی کیفی اقدامات پدافند غیرعامل (سند راهبردی سازمان: ۱۳۹۲، ۴۴). به‌عنوان متغیرهای مستقل تحقیق و نیز در بعد سرمایه اجتماعی دو مورد: ۱- مشارکت اجتماعی ۲- انسجام اجتماعی به‌عنوان متغیرهای وابسته لحاظ شده‌اند.

۵-۱-۱- دفاع^۱

به تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات اجتماعی، نظامی، سیاسی، روانی و یا فناورانه توسط یک یا ائتلافی از چند کشور اتخاذ می‌شود. توانایی‌های دفاعی، بازدارندگی را تقویت می‌کنند و نیز به توانایی‌ها نیرو می‌بخشد (کالینز، ۱۳۷۰: ۴۹۲). همچنین به حفظ و حمایت از ارزش‌هایی نظیر زندگی، مالکیت، آزادی، هویت ملی و تمامیت ارضی در برابر تهدیدات گوناگون داخلی و خارجی و یا ساختاری، دفاع تلقی می‌شود. (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۴۴).

۵-۱-۳- مفهوم پدافند غیرعامل از منظر مقام معظم

(مدظله‌العالی)

رهبری

رهبری از مفهوم پدافند غیرعامل در کشور، همانند مصون‌سازی در بدن انسان، یادکردند. انتظار ایشان از مفهوم پدافند غیرعامل به‌نوعی مصونیت بخشی به کشور در برابر انواع تهدیدهاست که در ذیل به فرمایشات ایشان اشاره می‌گردد:
- پدافند غیرعامل، مثل مصونیت‌سازی برای انسان است.
- پدافند غیرعامل، از درون ما را مصون می‌سازد. این معنایش این است که ولو دشمن تهاجمی بکند و ضرب‌وزوری هم بزند، اثری نخواهد کرد.

جدول ۱: تعاریف عملیاتی جدید با استنتاج از فرمایش‌های

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

مصونیت بخشی	پدافند غیرعامل
بی‌اثر کردن اثر تهدیدها بر کشور	پدافند غیرعامل
آسیب‌ناپذیری کشور	پدافند غیرعامل

۵-۱-۲- پدافند غیرعامل مردم محور

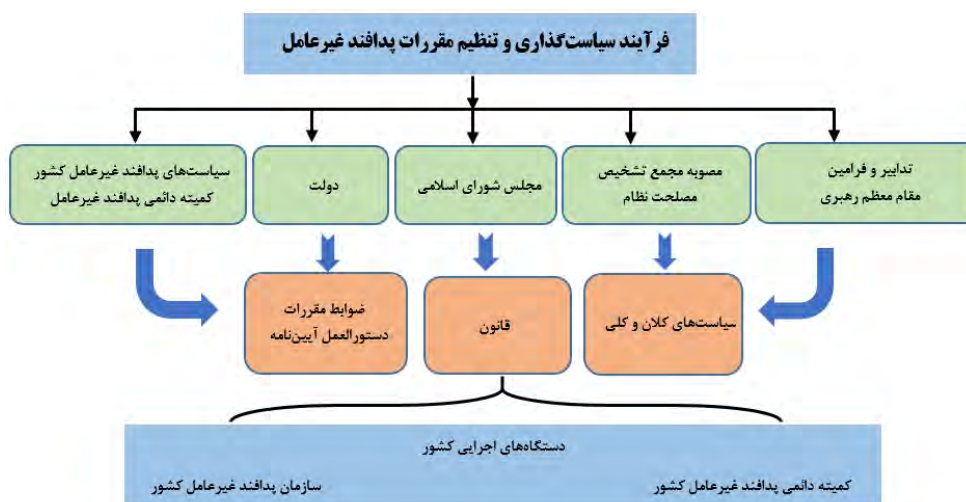
بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردم و بازدارندگی امروزه به دلیل کم‌هزینه بودن مورد توجه سیاستمداران دنیا قرار گرفته است. مقام معظم رهبری در خصوص جامعه و مردم، پیکره کشور را به بدن انسان تشبیه نموده و مسأله مصون‌سازی جامعه را مورد تأکید قرار داده‌اند، در مورد پدافند غیرعامل، ابعاد مختلفی را به شرح زیر توصیه نموده‌اند.

- صیانت و حفاظت از مردم در برابر انواع تهدید؛
  - حفظ انسجام و پیوستگی بین حکومت و مردم،
  - تولید ظرفیت و قابلیت اداره مردم در برابر انواع تهدیدات؛
  - تأمین نیازهای اساسی مردم در شرایط خاص و اضطراری؛
  - تأمین زیرساخت‌هایی برای تضمین امنیت و پایداری مردم در شرایط اضطرار؛
- (سند راهبردی سازمان: ۱۳۹۶: ۸).

۶- مدل مفهومی سیاست‌گذاری‌های پدافند غیرعامل کشور

^۱ Defense

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

شکل ۲: مدل مفهومی سیاست‌گذاری‌های پدافند غیرعامل کشور

خود مشارکت دارند، پاتنام معتقد است شبکه‌های مشارکت مدنی نظیر انجمن‌های همسایگی، تعاونی‌ها، باشگاه‌های ورزشی و احزاب کنش افقی شدیدی را به نمایش می‌گذارند که یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی است. از این رو شبکه‌های مشارکت مدنی یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی می‌باشند و هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌های متراکم‌تر باشند احتمال همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل بیشتر است. شبکه‌های مشارکت مدنی هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند. این هنجارها شبکه‌های ارتباطی که به کسب حسن شهرت و وفای به عهد و پذیرش هنجارهای رفتار جامعه محلی متکی هستند را تقویت می‌کنند.

شکل ۳: عناصر سرمایه اجتماعی

۶-۱- سرمایه اجتماعی^۱

کلمن^۲ در تعریف سرمایه اجتماعی از نقش و کارکرد آن کمک گرفته و تعریف کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد. به نظر او سرمایه اجتماعی شیئی واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارد: اول همه آن‌ها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند، دوم کنش‌های معین افرادی که در درون یک ساختار قرار دارند را تسهیل می‌کنند شکل معینی از سرمایه اجتماعی در تسهیل کنش معین ارزشمند بوده و ممکن است برای کنش‌های دیگر بی‌فایده یا کم‌فایده باشد. (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲).

۶-۲- عناصر سرمایه اجتماعی

به‌طور کلی عناصر اساسی تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی در سه دسته: مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی قرار می‌گیرند. (گیدنز^۳، ۲۰۰۱: ۶۹۸).

۶-۲-۱- مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضا یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی

^۱ Social capital

^۲ James Samuel Coleman

^۳ Giddens

میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده‌فرهنگی‌های تمایز یافته است (همان).

۶-۲-۳- اعتماد اجتماعی

به عقیده برخی صاحب‌نظران، اعتماد مهم‌ترین بعد سرمایه اجتماعی است و دیگر جنبه‌های این سرمایه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است و زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه می‌باشد. اعتماد مبادلات را در زمینه‌های مختلف جامعه شامل: اعتماد به خود، خانواده، دوستان، نهادهای رسمی و غیررسمی و همچنین مشاغل اجتماعی ارزیابی می‌نماید. پاتنام معتقد است که اعتماد به‌عنوان یکی از اجزای سرمایه اجتماعی موجب تسهیل همکاری می‌شود و هر چه سطح اعتماد در جامعه بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. ایشان اعتقاد دارند در جوامع کوچک و به‌هم‌پیوسته این پیش‌بینی بر اساس اعتماد صمیمانه صورت می‌گیرد، یعنی اعتمادی که به آشنایی‌های نزدیک افراد بستگی دارد؛ اما در جوامع بزرگ‌تر اعتماد غیرشخصی‌تر ضرورت پیدا می‌کند. در عین حال می‌توان گفت اعتماد نوعی تمایل برای خطرپذیری و ریسک در یک متن اجتماعی می‌باشد (ابوالفتحی، ۱۳۹۸: ۱۵). از نظرمان‌هایم^۱، نسل محل ظهور و محمل انتقال و تداوم جهت‌گیری‌های فکری و فرهنگی جدیدی است که در تاریخی ویژه‌ای که هر نسل معین در آن رشد کرده، ریشه دارد. این جهت‌گیری‌ها به‌صورت اهداف و بستر اجتماعی نیات و راه‌حل‌های نو برای مشکلات حیاتی جامعه به‌صورت تکامل و ظهور یک سبک نسلی ظاهر می‌شود.

در دیدگاه مان‌هایم، هر نسل، مهر خاص حوادث اجتماعی و سیاسی دوره اصلی شکل‌گیری (جوانی) خود را بر پیشانی دارد. حوادثی که طی این دوره تجربه می‌شوند، نفوذی قاطع و تعیین‌کننده در تمایز ایدئولوژیک و در تعیین ساختار ذهنی، فرهنگ و رفتار بعدی اعضای یک نسل خواهد داشت. مان‌هایم، در مقایسه بین ارزش‌های نسل‌ها معتقد است که ارزش‌های نسل قبل به‌طور کامل از بین نمی‌روند، بلکه نسل جدید دست به بازتعریف ارزش‌ها و افکار و ایدئولوژی‌های حاکم می‌زند؛ به‌عبارت‌دیگر ارزش‌ها در رویکرد وی هم متغیری وابسته و هم متغیری مستقل قلمداد می‌شود، یعنی وابسته به شرایط

عمده دلایل تأثیرات مفید و سودآور شبکه‌های مدنی عبارت‌اند از: شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کند. شهروندانی را که در بسیاری از زمینه‌های اجتماعی ارتباط متقابل دارند این هنجارها به‌وسیله یک شبکه ارتباطی که به حسن شهرت در وفای به عهد و پذیرش هنجارهای رفتار جامعه محلی متکی است، تقویت می‌گردد شبکه‌های مشارکت مدنی، تجسم موفقیت در همکاری هستند که می‌توانند به‌عنوان یک چارچوب فرهنگی شفاف برای همکاری آینده عمل کنند. (شهرزاد بخشایش، ۱۴۰۰: ۸۴).

۶-۲-۲- انسجام اجتماعی

انسجام اجتماعی عبارت است از توافق جمعی میان اعضا یک جامعه که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است، هر جامعه‌ای از طریق شبکه‌های رسمی و غیررسمی ارتباطات میان افراد شناخته می‌شود. بعضی از این شبکه‌ها هم‌سطح افقی هستند و بعضی دیگر شبکه‌های عمودی هستند که شهروندان را بر اساس روابط نابرابر مبتنی بر سلسله‌مراتب به هم پیوند می‌دهند. نمونه‌ای از پیوندهای مشارکت افقی پیوندهای خویشاوندی است که نقش خاصی در حل مسائل جمعی دارند اما در سطوح اجتماعی می‌توان به عضویت مشترک در انجمن‌ها اشاره نمود... (شهرزاد بخشایش، ۱۴۰۰: ۶۷).

به‌عبارت‌دیگر انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کند و با عناصر وحدت‌بخش خود، تطابق و هم‌نوایی داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند و حائز یک معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا التزام متقابل است. از دیدگاه جامعه‌شناختی همبستگی پدیده‌ای است که بر اساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه اعضا به یکدیگر وابسته و به‌طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند. این امر مستلزم طرد آگاهی و نفی الزام متقابل است. انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد به عبارتی انسجام در کل ناظر بر

^۱ Mannheim

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

فرهنگ‌سازی و آموزشی، بیش از همه بر حضور و همراهی مردم سرمایه‌گذاری می‌نماید. افشار گوناگون مردم به‌عنوان متخصصین و کارشناسان دستگاه‌های مختلف کشور در اصول و مبانی دفاع غیرعامل، با چگونگی حفظ و مراقبت از زیرساخت‌های ملی آشنا می‌شوند و عموم مردم برای بصیرت افزایی و تهدیدشناسی و دشمن‌شناسی دعوت می‌شوند. مردم و نهاد بسیج، اساساً یکی از مؤلفه‌های امنیت ملی کشور محسوب می‌شوند. هدف‌های عمده در حضور و مشارکت مردم عبارت است:

- ایجاد آمادگی دفاعی در مردم و تقویت بازدارنده؛
- حفظ گسترش مشارکت مردمی در امنیت و دفاع؛
- تقویت وحدت و همبستگی ملی؛
- گسترش و تعمیق فرهنگ و تفکر بسیجی؛
- کمک به دفاع غیرنظامی و مقابله با حوادث و بلایای طبیعی و غیرطبیعی و آگاه‌سازی آحاد مردم برای مشارکت و کمک به بخش‌های مختلف اجرایی کشور، عناصری وجود دارد که ممکن است خواسته و ناخواسته بر عزم و اراده مردم و اعتماد آن‌ها نسبت به نظام خدشه ایجاد نماید و بایستی از بروز و گسترش آن‌ها جلوگیری نمود و دشمنان می‌کوشند با ایجاد و دامن زدن به آن موجب ناپایداری ملی شوند (فردرو، خدیوی: ۱۳۹۲: ۲۶-۲۵).

۷-۲- سیاست‌گذاری

برای درک مسائل سیاسی یک کشور باید موضوعاتی را که مردم آن کشور مهم به شمار می‌آورند و تصورات اساسی آنان در مورد یک جامعه خوب و نحوه‌ی دستیابی به آن را بشناسیم. در این سطح می‌خواهیم بدانیم که شهروندان و رهبران انتظار چه سیاست‌هایی را از حکومت دارند. چه اهدافی قرار است تعیین شود و چگونه باید به آن‌ها دست‌یافت (الموند و پاول، ۱۳۷۶: ۷۲-۷۶).

۷-۳- سیاست‌ها و سرمایه اجتماعی

اولین و مهم‌ترین گزاره در ارتباط باهدف‌گذاری سیاست‌های ارتقای سرمایه اجتماعی توجه به این موضوع است که تولید سرمایه اجتماعی یا دستیابی به میزان خاصی از آن هرگز نمی‌تواند به‌عنوان هدف سیاست‌گذاری انتخاب شود. سیاست‌های ارتقای سرمایه اجتماعی با توجه به ماهیت این

اجتماعی و تاریخی و متغیر مستقل یعنی دارای نظام ارزشی مستقر، پاسخ کانالیزه شده و مشخص افراد و نهادها در حیات اجتماعی و پایه‌ای برای نوآوری ارزشی بعدی است. (شهرزاد بخشایش، ۱۴۰۰: ۹۳).

۷-۴- جایگاه پدافند غیرعامل در سرمایه اجتماعی

اعتماد به‌نظام مدیریتی کشور، همسویی و همکاری مردم در برنامه‌های پدافند غیرعامل یکی از مهم‌ترین عوامل در اثرگذاری و موفقیت برنامه‌های پدافند غیرعامل شهری محسوب می‌شود. بخش عمده‌ی برنامه‌های پدافند غیرعامل شهری متمرکز بر کاهش آسیب‌پذیری کالبدی و اجتماعی شهرها است. پذیرش و همکاری با نهادهای رسمی و دولتی در گروهی اعتماد جامعه به نهادهای متولی است. از این‌رو سرمایه اجتماعی بستر مناسبی برای تعریف سازوکار روابط بین فرد با جامعه محلی و جامعه محلی با نهاد متولی و مجری برنامه است. سرمایه اجتماعی در سه سطح کاربرد دارد، سطح خرد که روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی بین افراد و هنجارهای غیررسمی حاکم بر آن‌ها را شکل می‌دهد. سطح میانی که اتصالات افقی و روابط سلسله‌مراتبی فرا فردی چون مؤسسه‌ها و سازمان‌ها و روابط بینابین اعم از باشگاه‌ها، انجمن‌ها، شرکت‌ها و احزاب سیاسی را شامل می‌شود. در سطح کلان علاوه بر دو سطح قبلی، روابط و ساختارها و نهادهای رسمی چون حکومت، سیستم سیاسی، قواعد حقوقی را در برمی‌گیرد (غفوری و جعفری، ۱۳۸۷: ۲۳۷-۲۰۹). بر این اساس سرمایه اجتماعی را می‌توان قالب شکل‌دهنده به روابط بین افراد و نظام مدیریتی کشور دانست. سرمایه اجتماعی متشکل از سه مؤلفه، شبکه، همیاری و اعتماد است. با توجه به کارکرد سرمایه اجتماعی در تنظیم روابط بین نهادهای رسمی و جامعه، از میان سه مؤلفه سرمایه اجتماعی، نقش مؤلفه‌ی شبکه و اعتماد ملموس‌تر است (کامران و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۰).

۷-۱- اعتماد بین مردم و حاکمیت

بدون تردید نقش و جایگاه مردم، ارتباط جدی و مستقیمی با امنیت و پایداری ملی دارد، مشارکت و حضور مردم درصحنه‌های حمایت از حکومت، در آراء عمومی آن‌ها و در مشارکت با نهادهای مردمی آشکار می‌شود. بسیج مردم در فعالیت‌های جهادی و دفاعی، یکی از حوزه‌های مهم پایداری ملی محسوب می‌شود و به همین دلیل پدافند غیرعامل در برنامه‌های

مورد انتظار از سرمایه اجتماعی را تولید کنند. به عبارت دیگر هیچ کدام از آن‌ها به تنهایی قادر به رقم زدن آثار مثبتی نیستند. در نتیجه یکی دیگر از شناخت‌های لازم برای هدف‌گذاری مؤثر سیاست‌ها در این زمینه، بررسی میزان انطباق میزان‌های دو بخش ساختی و هنجاری سرمایه اجتماعی و عوامل موجد عدم انطباق احتمالی آن‌هاست (شهرزاد بخشایش، ۱۳۵: ۱۴۰۰).

۷-۴- طرق تلفیق سیاست‌ها با سرمایه اجتماعی

یکی از راه‌ها برای تلفیق سرمایه اجتماعی در سیاست‌گذاری‌ها این است که مستقیماً سرمایه اجتماعی را هدف سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌ها قرار دهیم. به عبارتی دیگر باید به منظور گسترش دادن و مراقبت از سرمایه اجتماعی سیاست وضع کنیم. به عنوان مثال اگر بخواهیم سطح اعتماد میان افراد و مشارکت مدنی را از طریق افزایش ارتباطات اجتماعی افزایش دهیم، هدف سیاست‌ها گسترش یا افزایش سرمایه اجتماعی خواهد بود.

روش دیگر به کارگیری سرمایه اجتماعی به عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی‌تر می‌باشد. در این حالت سرمایه اجتماعی به جای اینکه محور اصلی سیاست‌ها باشد یکی از ابزارهایی خواهد بود که جهت نیل به اهداف سیاست‌های کلی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این شیوه از به کارگیری سرمایه اجتماعی، باید توجه شود که بررسی‌ها و تحقیقات لازم بر زمان طراحی برنامه‌ها انجام شود تا از توسعه و گسترش ابعاد و اشکال مثبت سرمایه اجتماعی در هنگام اجرای برنامه تا حد کافی اطمینان حاصل شود. در این زمینه می‌توان برنامه‌های دولت جهت تسهیل و تشویق تأسیس درمانگاه‌های خیریه و مشاوره‌های روانی و بهداشت خانواده را نام برد که به منظور کاهش هزینه‌های درمانی از طریق پیشگیری و رواج بهداشت در جامعه وضع می‌شود. در این رهیافت تعریف و محاسبه نماگرهایی که قابلیت اندازه‌گیری اثرات ناشی از کاربرد سرمایه اجتماعی را داشته باشند. به منظور ارزیابی کلی این سیاست‌ها و نیز تصمیم‌گیر در خصوص ادامه کاربرد آن‌ها و یا استفاده در سایر حوزه‌ها ضروری است.

گونه دیگر تلفیق سرمایه اجتماعی با برنامه‌ها و سیاست‌ها، استفاده از این مفهوم جهت درک بهتر وضعیت، شرایط و موقعیت جوامع هدف سیاست‌گذاری‌ها می‌باشد. به این معنا که از اطلاعات مربوط به ساختار و روابط اجتماعی موجود در یک جامعه در طراحی برنامه‌ها و سیاست‌هایی که به‌طور خاص برای

پدیده، باید معطوف به فراهم کردن شرایط و لوازمی باشند که شکل‌گیری سرمایه اجتماعی را تسهیل می‌کنند. بدین منظور لازم است توصیف و تبیین دقیقی از میزان‌های انواع مختلف سرمایه اجتماعی در اختیار داشته باشیم. همان‌گونه که پیش‌تر بحث کردیم، سرمایه اجتماعی در تعاملات جمعی معطوف به اهداف سازنده تجلی پیدا می‌کند و دارای انواع درون‌گروهی، برون‌گروهی و عمودی است. نوع درون‌گروهی سرمایه اجتماعی بر روابط بین افراد دارای آشنایی قبلی، نوع برون‌گروهی بر روابط بین افراد غریبه با یکدیگر و نوع عمودی به روابط بین افراد واقع در سطوح مختلف سلسله‌مراتب و قدرت مبتنی است. به علاوه نوع و میزان انواع سرمایه اجتماعی در هر جامعه‌ای به واسطه عوامل مختلف محیطی تعیین یافته است. بر اساس آنچه گفته شد اهدافی چون تسهیل ارتقای سرمایه اجتماعی، ایجاد انسجام و انطباق بین ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، رفع نابرابری در توزیع سرمایه اجتماعی و باز توزیع آن، کاهش تبعات منفی سرمایه اجتماعی به عنوان اهداف مدیریت سرمایه اجتماعی باید به تناسب توصیفی که از وضعیت سرمایه اجتماعی در یک جامعه به دست می‌آید، به عنوان اهداف و سیاست‌های اصلی انتخاب شوند؛ بنابراین اولین گام در هدف‌گذاری سیاست‌های ارتقای سرمایه اجتماعی شناسایی دقیق وضعیت جامعه از حیث برخورداری از انواع سرمایه و عوامل محیطی و سرمایه‌ای تعیین بخش است.

توجه به ویژگی فرایندی بودن سرمایه اجتماعی نیز تبعات مفیدی برای هدف‌گذاری سیاست‌های سرمایه اجتماعی دارد. سرمایه اجتماعی پدیده‌ای فرایندی است. سرمایه اجتماعی برخلاف سرمایه‌های فیزیکی و انسانی، از منابعی که افراد یا گروه‌ها در دست دارند تشکیل نمی‌شود بلکه فرایندی از تعاملات اجتماعی است که به نتایج سازنده‌ای منتهی می‌شود؛ بنابراین به جای اینکه در سطح خاصی از تحلیل فرد، گروه، جامعه قرار گیرد، در بین این سطوح ایجاد شده و عمل می‌کند. تغییرپذیری، مشروط بودن و زمینه‌مندی این فرایند تغییر سرمایه اجتماعی را پیچیده‌تر می‌کند.

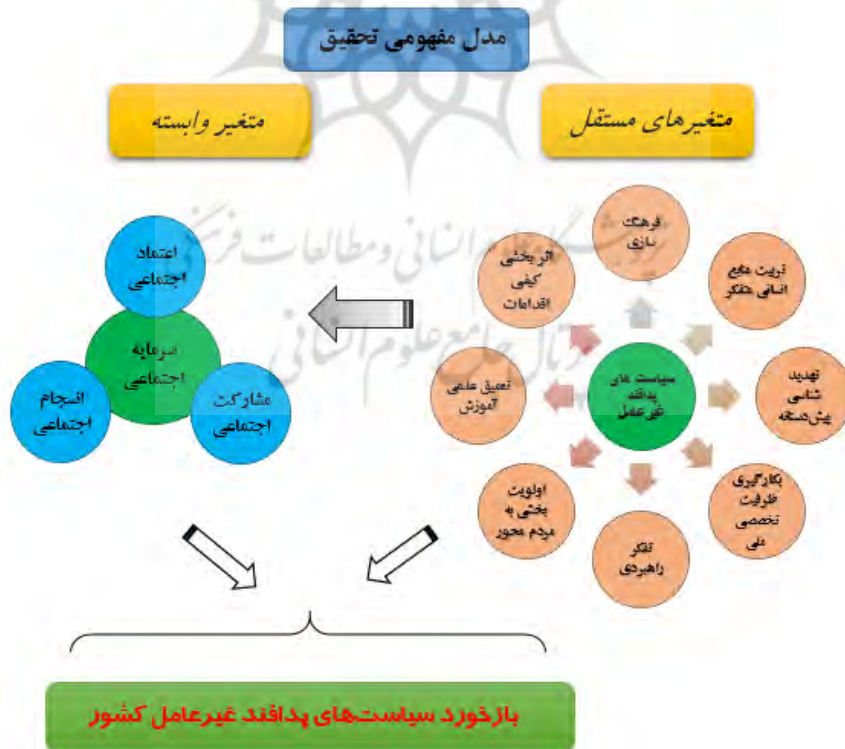
یک بینش مفید دیگر در هدف‌گذاری سیاست‌های ارتقای سرمایه اجتماعی، موضوع ترکیب سرمایه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی دارای دو بخش ساختی شبکه‌های اجتماعی و هنجاری اعتماد، آگاهی و هنجارهای مقاوم همکاری و روابط متقابل است. عناصر و مؤلفه‌های یادشده در تعامل با یکدیگر می‌توانند فواید

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

در درجه دوم، سایر کنشگران جامعه اهمیت سرمایه اجتماعی را تشخیص می‌دهند. اگر سیاست عمومی به کنش‌های آن‌ها و پیامدهای حاصل از آن‌ها بی‌اعتنا باشد، این کنشگران به طریقی نامطلوب از سرمایه اجتماعی استفاده می‌کنند. در درجه سوم، ایده سرمایه اجتماعی می‌تواند به رهایی حکومت از آنچه مدل نامتوازن محرومیت خوانده می‌شود، کمک کند. سنجش مهمی از پژوهش‌های صورت گرفته درباره موضوعاتی از قبیل رشد اقتصادی، ارتقای بهداشت، برابری آموزشی، تجدید نسل و توسعه محله‌ای گرایش به بیان این مطلب دارند که این افراد محرومانند که به شکلی در آموزش، در مهارت‌ها و نگرش‌های "درست" غایب هستند و بنابراین نیازمند تغییر وضعیت می‌باشند. بدون سرمایه اجتماعی، استفاده از سایرها به‌طور بهینه انجام نخواهد شد. در جامعه‌ای که فاقد سرمایه اجتماعی کافی است سایر سرمایه‌ها ابرتر می‌مانند و تلف می‌شود. از این‌رو موضوع سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک اصل اساسی برای نیل به توسعه پایدار محسوب شده و حکومت‌ها و دولتمردانی موفق قلمداد می‌شوند که بتوانند با اتخاذ سیاست‌های لازم و ارائه راه‌کارهای مناسب در ارتباط با جامعه به تولید و توسعه سرمایه اجتماعی نائل شوند. (نیازی، ۱۳۹۹:۶۵)

آن جامعه وضع می‌شود و نیز در کاربردی کردن آن‌ها استفاده نماییم. بدین منظور تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران قبل از اتخاذ هرگونه تصمیم یا وضع سیاستی باید تحقیقاتی درزمینه آثار بالقوه این سیاست‌ها بر انباشت سرمایه اجتماعی موجود در جامعه داشته باشند. (ابوالفتحی، ۱۳۹۸: ۲۴).

بحث در مورد مداخله سیاستی در ایجاد سرمایه اجتماعی امری وسیع است: در درجه اول، این واقعیت است که توانایی مردم در دستیابی به منابع از طریق سرمایه اجتماعی‌شان می‌تواند باعث ایجاد تفاوت‌های فراوانی در فرصت‌های زندگی‌شان گردد. هرچه انتظار برای مداخله دولت در توزیع عمومی‌تر منابع، در حوزه‌هایی مثل بهداشت یا آموزش، بیشتر باشد، سرمایه اجتماعی بهتر می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای سیاست‌گذاری عمل کند. هرچه جایگاه سرمایه اجتماعی در نقش یک چیز عمومی در اذهان پذیرفته باشد، بیشتر می‌تواند به‌عنوان یکی از اهداف سیاست لحاظ شود؛ بنابراین، سیاست‌های ارتقاءدهنده سرمایه اجتماعی می‌توانند تأثیر مستقیمی در بهبود اجتماع داشته باشند.

شکل ۴: مدل مفهومی تحقیق

متوسط و در زمینه‌ی مشارکت اجتماعی و رضایت شغلی و درآمد از وضعیت نامطلوب و متوسط روبه پایین برخوردار است. یافته‌ها نشان داده است رابطه مستقیم و معناداری میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی وجود دارد طوری که در حدود ۵۴ درصد از تغییرات مربوط به امنیت اجتماعی توسط مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی تبیین می‌شود. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی است که می‌تواند افراد و گروه‌ها را در دستیابی به منافع عمومی، نظیر امنیت و احساس آن و نیز عملکرد مؤثر نهادهای حکومتی یاری رساند.

۲- بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در پدافند غیرعامل (رفعت نژاد، ۱۳۹۲).

هدف این است که سرمایه اجتماعی چه سهمی در پدافند غیرعامل ایفا می‌کند؟ در ابتدا رابطه پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی با امنیت مورد توجه قرار گرفته و در ادامه نقش سرمایه اجتماعی در پدافند غیرعامل بررسی شده است. دستاورد نظری مقاله نشان می‌دهد که شاخص‌ها و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از طریق افزایش همبستگی ملی، افزایش انسجام اجتماعی، آسان نمودن مدیریت دشواری‌های سیاسی-اقتصادی، مشارکت سیاسی، ارتقای ظرفیت نظام سیاسی، تثبیت و ارتقای هویت ملی و تقویت اعتماد سیاسی در پدافند غیرعامل نقش دارد.

۳- جایگاه سرمایه اجتماعی در مقوله پدافند غیرعامل (شیراوند و همکاران، ۱۳۹۴).

هدف از انجام پژوهش تعیین میزان سرمایه اجتماعی (اعتماد، انسجام و مشارکت اجتماعی) دانشجویان دانشگاه امام علی (ع)، روش انجام توصیفی-تحلیلی می‌باشد.

پس از بررسی نظریات مطرح شده در زمینه‌ی موضوع مورد مطالعه و همچنین جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها چنین استنتاج می‌شود که عواملی چون تعلقات تاریخی، تعهدات فرهنگی و میزان اعتقاد به دین از جمله عواملی هستند که در میزان انسجام، اعتماد و مشارکت اجتماعی دانشجویان تأثیر دارند. به‌طور کلی یافته‌ها حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که هر چه میزان تعلقات تاریخی، تعهدات فرهنگی و اعتقادات دینی دانشجویان افزایش یابد، به نسبت میزان اعتماد، انسجام و مشارکت اجتماعی و در کل سرمایه اجتماعی دانشجویان در امور مربوط کلی دانشگاه افزایش می‌یابد.

۸- پیشینه‌های تحقیق

۸-۱- الف - پیشینه داخلی

۸-۱-۱- نظام عملیاتی پدافند مردم محور توسط کمیته

دائمی پدافند غیرعامل کشور، ۱۳۹۹

هدف از انجام این مطالعه دستیابی به نظام عملیاتی پدافند مردم محور می‌باشد به گونه‌ای که منجر به حفظ آرامش جامعه در شرایط اضطراری، صیانت و حفاظت از جان و مال مردم و اداره و سازمان‌دهی آنان جهت تسهیل در مدیریت بحران و کاهش آسیب‌های احتمالی ناشی از وقوع تهدیدات غیرمتعارف (نوبن) و اقدامات خصمانه دشمن در شرایط اضطراری شود. روش انجام تحقیق توصیفی - تحلیلی است.

نتایج مطالعه بیانگر این است که نظام عملیاتی پدافند مردم محور باعث می‌شود:

- صیانت و حفاظت از مردم در شرایط اضطراری بحران ناشی از جنگ، تهدیدات و اقدامات غیرطبیعی، انسان‌ساخت و غیرمتعارف (نوبن) امکان‌پذیر است.
- افزایش تاب‌آوری و ارتقاء آستانه تحمل مردمی قبل، حین و بعد از شرایط اضطراری.
- حفظ انسجام و ارتقاء همبستگی و همگرایی بین مردم و حاکمیت.
- توانایی اداره امور مردم با تأمین، ذخیره‌سازی و توزیع مایحتاج اساسی مردم در شرایط اضطراری.
- مصونیت بخشی نیروی انسانی ویژه، متخصص و فعال در مراکز حیاتی و حساس.

۱- تحلیل و ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و تأثیر

آن در امنیت اجتماعی شهر-مطالعه موردی منطقه

۱۲ شهر تهران (پور موسوی و همکاران، ۱۳۹۲)

هدف از انجام تحقیق سنجش متغیرهای سرمایه اجتماعی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران منطقه ۱۲ می‌باشد.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که از دید جامعه نمونه، سرمایه اجتماعی در منطقه ۱۲ شهرداری تهران از نظر تعامل‌پذیری، هنجارگرایی، مسئولیت‌پذیری و اعتماد اجتماعی در وضعیت مطلوب و متوسط رو به بالا، از نظر همبستگی اجتماعی وضعیت

۸-۱-۲- ب- پیشینه خارجی

آماري بخش بررسی می‌دانی تحقیق به مرحله اجرا گزارده شده داده‌های حاصل برای انجام تحلیل‌های آماری، آزمون فرضیات، پاسخ اهداف و راه‌کارها جمع‌بندی گردیده است.

دفاع مدنی مبتنی بر برنامه‌ریزی مدیریت حوادث اضطراری در جامعه نورتلند کشور نیوزلند (Mitchell, 2010).

هدف از انجام مطالعه دست‌یابی به چگونگی دفاع مدنی جامعه نورتلند در کشور نیوزلند در شرایط اضطراری می‌باشد. دستاورد نظری تحقیق نشان می‌دهد مشارکت معنادار جامعه در برنامه‌ریزی و مدیریت خطرات ریسک، نقطه شروع برای مقابله با این چالش است. این تحقیق درس‌هایی را که از تجربیات مدیریت اضطراری مبتنی بر اجتماع در منطقه شمالی نیوزلند آموخته است، ارائه می‌دهد. این تجربه و درس‌های آموخته‌شده در زمینه‌ی تجربه بین‌المللی در مشارکت جامعه در برنامه‌ریزی خطرات طبیعی و برنامه‌ریزی مشترک، به‌طور کلی باعث ایجاد جوامع پایدار و مقاوم در برابر خطرات است.

۹-۱- نوع تحقیق

تحقیق حاضر کاربردی - توسعه‌ای و روش انجام آن موردی زمینه‌ای می‌باشد.

۹-۲- جامعه آماری و روش گردآوری اطلاعات

جامعه آماری این پژوهش تعدادی از صاحب‌نظران و اساتید حوزه پدافند غیرعامل کشور، حوزه علوم اجتماعی و سیاست‌گذاری هستند که تعداد آن‌ها ۱۰۰ نفر می‌باشد. با توجه به تعداد کم جامعه آماری و در دسترس بودن آن‌ها برای جمع‌آوری اطلاعات از روش تمام شمار استفاده گردید که ۹۲ نفر از جامعه آماری به سؤالات پاسخ دادند.

برای گردآوری اطلاعات از روش مطالعات می‌دانی و کتابخانه‌ای استفاده گردید. به این صورت که برای گردآوری منابع و اطلاعات موردنیاز با استفاده از روش‌های قیدشده و تحقیقات قبلی موردبررسی قرار گرفت. سپس با استفاده از ابزار پرسشنامه و روش می‌دانی نظرات پاسخگویان جمع‌آوری گردید.

۸-۱-۳- جمع‌بندی پیشینه‌ها

در بررسی‌های انجام‌شده از اسناد، پروژه‌های تحقیقاتی، رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و کتب و مقالات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع این تحقیق نشان می‌دهد در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، تحقیق جامعی در خصوص سرمایه اجتماعی و سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل تاکنون انجام نشده است.

در پژوهش‌های مرتبط انجام‌شده اهمیت مقوله سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی و یا پدافند غیرعامل با رویکردهای اطلاعاتی، دفاعی و یا پدافند غیرعامل با رویکرد نظامی محض مطرح گردیده و یا تحقیقات انجام‌شده قبلی به نقش سرمایه اجتماعی و پدافند غیرعامل که توأمان موضوع این تحقیق است پرداخته نشده و مهم‌تر اینکه به امر سیاست‌گذاری مرتبط با موضوع تحقیق که بین‌رشته‌ای است تحقیقات انجام‌شده است و این نوع‌آوری در تحقیق است.

۹-۳- روایی و پایایی پرسشنامه

برای بررسی پایایی پرسشنامه، نسخه اولیه آن به صاحب‌نظران ارائه گردید و پس از تأیید اولیه در مرحله بعد با استفاده شاخص آلفای کرون باخ روایی پرسشنامه موردسنجش قرار گرفت. با توجه به جدول زیر مقدار شاخص آلفای کرون باخ برای سؤالات مربوط به اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و همبستگی اجتماعی به ترتیب ۰/۸۸۵/۸۸۰ است که نشان‌دهنده روایی پرسشنامه می‌باشد.

۹- روش و مراحل اجرای تحقیق

همان‌طوری که بیان شده است. هدف اصلی این تحقیق بررسی سیاست‌های پدافند غیرعامل بر سرمایه اجتماعی با تأکید بر مشارکت و انسجام اجتماعی در ایران است؛ بر اساس اهداف و سؤالات تحقیق و بنا به مطالعات انجام‌شده در پیشینه که مبتنی بر سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در سرمایه اجتماعی و ارائه راه‌کار مناسب است، پرسشنامه‌های تحقیق طراحی و در بین نمونه آماری که نحوه انتخاب آن‌ها در همین قسمت توضیح داده شده اجرا گردیده است. با اجرای پرسشنامه در بین نمونه

جدول ۲: روایی و پایایی پرسشنامه

مقدار آلفای کرون باخ	تعداد سؤالات	
۰/۸۸۰	۸	مشارکت اجتماعی
۰/۸۸۵	۸	انسجام اجتماعی

۹-۴- روش تحلیل اطلاعات

با تأیید روایی پرسشنامه در این مرحله به تحلیل اطلاعات پرسشنامه می‌پردازیم. برای انجام تحلیل طی دو مرحله ابتدا

اطلاعات توصیفی پرسشنامه مورد تحلیل قرار می‌گیرد. به این صورت که اطلاعات فردی پاسخگویان با مدرک تحصیلات مورد بررسی قرار می‌گیرد. همچنین آمار با جدول توصیفی مربوط به فرضیات ارائه می‌گردد.

جدول ۳: آمار توصیفی مدرک تحصیلی

مقطع	فراوانی	درصد
کارדانی	۲	۲/۲
کارشناسی	۱	۱/۱
کارشناسی ارشد	۴۱	۴۴/۶
دکتری	۴۸	۵۲/۲
مجموع	۹۲	۱۰۰/۰

با توجه به تأیید نرمال بودن متغیرهای مربوط به اهداف می‌توان از آزمون *t-student* تک متغیره و یک طرفه استفاده کرد. با توجه به نوع کدگذاری همان‌طور که ذکر شد اگر مقدار میانگین نمرات متغیرها در حد متوسط و یا بالاتر باشد می‌توان نتیجه گرفت میزان تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در دو حوزه مورد بررسی سرمایه اجتماعی شامل مشارکت و انسجام اجتماعی کم است.

بنابراین فرض صفر آزمون برای هر متغیر مربوط به حوزه سرمایه اجتماعی $\mu = 2.5$ در مقابل $\mu > 2.5$ است و فرض صفر در صورتی رد می‌شود که مقدار معنی‌داری آزمون کمتر از 0.05 شود و یا مقدار آماره آزمون از مقدار بحرانی جدول *t-student* بیش از $1/64$ شود.

۱۰- بررسی فرضیه‌های تحقیق

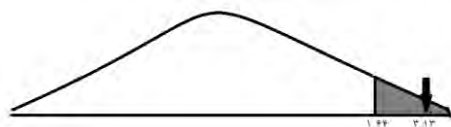
فرضیه ۱ سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه مشارکت اجتماعی تأثیر دارد.

با توجه به آنکه مقدار معنی آزمون 0.001 و کمتر از 0.05 است و مقدار آماره $3/13$ بزرگ‌تر از $1/64$ است فرض صفر رد می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه مشارکت اجتماعی تأثیر کمی دارد.

جدول ۵: سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه

مشارکت اجتماعی

متغیر	تعداد	میانگین	مقدار آماره آزمون	مقدار معنی‌داری
مشارکت اجتماعی	۹۲	۲/۶۴۴	۳/۱۳	۰/۰۰۱

فرضیه ۲ سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه انسجام اجتماعی تأثیر دارد.

با توجه به آنکه مقدار معنی آزمون 0.045 و کمتر از 0.05 است و مقدار آماره $1/74$ بیشتر از $1/64$ است فرض صفر رد می‌شود؛

در مرحله بعد برای تحلیل استنباطی ابتدا سوالات پرسشنامه به این صورت کدگذاری وارد نرم‌افزار شده و برای پاسخ خیلی زیاد کد ۱، زیاد کد ۲ و به همین ترتیب تا پاسخ خیلی کم کد ۵ اختصاص داده شد.

با توجه به تعریف متغیرهای مستقل و اینکه تأثیر هر کدام بر سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور در حوزه‌های مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی (به‌عنوان متغیر وابسته) مورد سنجش قرار گرفته است، مقدار میانگین نمره اختصاص داده شده به تأثیر هر کدام از متغیرهای مستقل بر حوزه‌های پدافند غیرعامل محاسبه گردید.

فرض صفر این آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها و فرض مخالف عدم نرمال بودن آن‌ها می‌باشد. در صورتی که مقدار معنی‌داری آزمون بیش از 0.05 باشد نتیجه می‌گیریم متغیر مورد نظر دارای توزیع نرمال می‌باشد. بر اساس نتایج جدول زیر مقدار معنی‌داری برای متغیرهای مربوط به مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی به ترتیب 0.138 و 0.2 است و چون از 0.05 بیشتر است فرض صفر تأیید می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت دارای توزیع نرمال است.

جدول ۴: مقدار تعداد مشاهدات، آماره آزمون بر اساس

مشارکت و انسجام اجتماعی

آیتم	مشارکت اجتماعی	انسجام اجتماعی
تعداد مشاهدات	۹۲	۹۲
آماره آزمون	۰/۰۶۳	۰/۰۹۸
مقدار آماره آزمون	200c,d	۰/۰۵

سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی)

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه انسجام اجتماعی تأثیر کمی دارد.

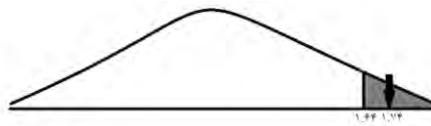
باهداف قرار دادن جریان عادی زندگی مردم، سعی در مختل کردن آن دارد تا به این وسیله مقاومت مردم را در مقابل آسیب‌ها کاهش دهد و نیز با برهم زدن تعادل سیستم روانی اجتماعی افراد جامعه، آمادگی، مقاومت و مدیریت بحران را در آن جامعه کاهش می‌دهد و از این طریق به اهداف موردنظر خود دست می‌یابد. آشنایی مردم با دفاع غیرعامل و پایداری ملی، تضمینی بر ای امنیت پایدار کشور است. بدون تردید برنامه‌ریزی در بخش نیروهای مردمی و آماده کردن این نیروها برای دفاع از کشور در برابر بحران‌های پیش‌بینی نشده، موجب افزایش پایداری ملی خواهد شد. ساختار آمادگی دفاع همه‌جانبه در دوران دفاع مقدس در کشور رشد کرده و با تفکر بسیجی و با محوریت و آموزش‌های لازم برای آمادگی بیشتر در برابر خطرات به مردم مجدداً ضرورت دارد. از منظر فرهنگ و ارزش‌ها، هنگامی که ابعاد اجتماعی و فرهنگی یک کشور مورد هدف قرار می‌گیرد، در واقع خطر دگرگونی ارزش‌های فرهنگی و تغییر رفتارهای اجتماعی به وجود می‌آید و تغییر ارزش‌های فرهنگی، موجب کاهش انسجام اجتماعی و اختلال در تداوم کارکرد نظام فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌شود. ارزش‌های مشترک از جمله عناصر فرهنگ و همراه باورها، موجب تجلی فرهنگ است. فرهنگ دفاع غیرعامل و پایداری ملی به مفهوم وجود باورها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و الگوهای فکری و رفتاری یک ملت است که توان رویارویی و ایستادگی در مقابل هرگونه تهدید یا آمادگی برای مقابله با دشمنان را فراهم می‌آورد.

از اینکه تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل بر سرمایه اجتماعی در ناحیه کم ارزیابی شده است با عنایت به مراتب بیان شده پرواضح است، برای ارتقاء پایداری و بازدارندگی به سیاست‌های منسجم و اعتماد ساز نیاز است؛ اگر سطح اعتماد و همکاری پایین باشد، احتمال کنش جمعی هدفمند در راستای دستیابی به هدف کم خواهد بود؛ بنابراین برای ارتقاء سیاست‌های پدافند غیرعامل بر سرمایه اجتماعی توجه به پیشنهادها زیر ضرورت دارد.

۱۱-۲-ب: پیشنهادها

۱- بازنگری و اصلاح، سیاست‌های کلی نظام در راهبردهای پدافند غیرعامل از موضوعات کلی به اختصاصی و موردی؛

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه انسجام اجتماعی تأثیر کمی دارد.

جدول ۶: سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور بر حوزه انسجام اجتماعی

مقدار معنی‌داری	مقدار آماره آزمون	میانگین	تعداد	متغیر
۰/۰۴۵	۱/۷۴	۲/۵۵۳	۹۲	انسجام اجتماعی

۱۱- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱۱-۱- الف: نتیجه‌گیری

یافته تحقیق در حوزه مأموریت پدافند غیرعامل کشور و سرمایه اجتماعی مورد کنکاش قرار گرفته است و با توجه به مقدار آماره آزمون و میانگین اعداد در حوزه سیاست‌های پدافند غیرعامل بر مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی در اهداف، سؤالات و فرضیات تحلیل و جمع‌بندی شده و بیانگر آن است که در حال حاضر میزان تأثیر سیاست‌های پدافند غیرعامل بر سرمایه اجتماعی کشور در حد کم ارزیابی شده و بنابر این ارتقاء بایست در سیاست‌های موجود بازنگری گردد. می‌توان گفت یکی از علل اصلی عدم مشارکت، بی‌اعتمادی بر سازمان‌ها است؛ بنابراین موقعی که می‌گوییم سرمایه اجتماعی در سازمانی بالا است، منظور این است که از یک سو حس اعتماد عمومی و همکاری دوسویه در میان اعضای یک سازمان و نیز میزان پایبندی به قراردادهای بالا است و از سوی دیگر روحیه فرصت‌طلبی در میان اعضای آن جامعه اندک است. به‌گونه‌ای که کنش‌های جمعی با کمترین هزینه ممکن انجام می‌شوند.

یکی از راه‌های حفظ تعادل، مشارکت و انسجام اجتماعی و افزایش پایداری ملی، آگاه‌سازی مردم و آماده کردن آنان برای مقابله با بحران‌ها و تهدیدهاست. دفاع غیرعامل مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای است که موجب بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت ضروری، ارتقای پایداری و تسهیل و مدیریت بحران در مقابل اقدامات نظامی دشمن می‌شود. دشمن

- ۲- برقراری تعاملات سازنده در دستگاه‌های اجرایی کشور به منظور پیش برد اهداف و سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور و پرهیز از رفتارهای سیاسی؛
  - ۳- توسعه آگاهی‌ها در جامعه و ارائه آموزش‌های پدافند غیرعاملی به مردم برای مواجهه با بحران‌ها؛
  - ۴- توسعه چندمنظورگی طرح‌های پدافند غیرعامل برای تقلیل هزینه ملی؛
  - ۵- پایش و مدیریت افکار عمومی برای جلوگیری از آسیب‌پذیری در سرمایه اجتماعی؛
  - ۶- ایجاد ضمانت‌های اجرایی و قضایی برای توسعه موضوعات پدافند غیرعامل؛
  - ۷- بهره‌گیری از ظرفیت‌های رسانه‌های عمومی به لحاظ توسعه فرهنگ بازدارندگی در افکار عمومی با استفاده از فعالیت‌های مختلف هنری (ساخت فیلم، سریال، کلیپ‌های جذاب میان برنامه‌ها و...)
- ۸- بهره‌گیری از ظرفیت‌های نخبگان جامعه در فرهنگ‌سازی‌های سرمایه اجتماعی؛
  - ۹- ایجاد ثبات در سیاست‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و قوانین و مقررات مربوط به دفاع غیرعامل؛
- ۱۱-۳- پیشنهادهای پژوهشی**
- ۱- بررسی ظرفیت‌های سرمایه اجتماعی با سایر رویکردهای پدافند غیرعامل (سایبری، پرتوی، شیمیایی و ...).
  - ۲- آسیب‌شناسی عملکرد دستگاه‌های اجرایی و متولی در مورد سرمایه اجتماعی و ارائه راهبردهای ارتقاء.
  - ۳- تأثیر سیاست‌های بازدارندگی بر قومیت‌ها در جهت همگرایی با حکومت مرکزی.
  - ۴- تبیین سیاست‌های حکومتی و تأثیر آن در ارتقاء سرمایه اجتماعی

۱۲- مراجع

- [۱] ابوالفتحی، محمد، قنبری، لقمان، (۱۳۹۸) بررسی موانع و راهکارهای تحقق حکمرانی خوب در ایران با تأکید بر سرمایه اجتماعی در سطح کلان تابستان، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال هشتم، شماره ۲۹.
- [۲] امام‌جمعه‌زاده، سید جواد، محمود رضا رهبر قاضی، امید عیسی نژاد و زهره مرندی. (۱۳۹۱). بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان. "پژوهشنامه علوم سیاسی سال هفتم، شماره چهارم، پاییز ۷-۳۴.
- [۳] بابایی فرد، اسد اله (۱۳۸۹)، فصلنامه رفاه اجتماعی «توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران» سال دهم شماره ۳۹
- [۴] ترابی، یوسف، رحیمیان، محمد، عباس، کشاورز شگری (۱۳۹۷)، بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن‌سازی نوین اسلامی، مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی دوره ۱ پاییز و زمستان (۱۳۹۷) شماره ۲
- [۵] جلالی فراهانی غلامرضا (۱۳۹۸)، کارکردهای پدافند غیرعامل، انتشارات بوستان حمید
- [۶] ساروخانی، باقر. (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، جلد دوم. تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- [۷] سند راهبردی سازمان پدافند غیرعامل کشور، (۱۳۹۶)
- [۸] شارع پور، محمود (۱۳۸۰): فرسایش سرمایه‌ی اجتماعی و پیامدهای آن؛ کتاب‌نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳؛ ناشر مؤسسه نشر کلمه و انجمن جامعه‌شناسی ایران؛ تهران.
- [۹] شارع پور، محمود (۱۳۸۵)، "ابعاد و کارکردهای سرمایه‌ی اجتماعی و پیامدهای حاصل از فرسایش آن" چاپ سوم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- [۱۰] شهرزاد بخشایش، فاطمه، ۱۴۰۰ سرمایه اجتماعی و راه‌کارهای ارتقاء سرمایه اجتماعی پژوهشکده مطالعات فرهنگی، رشد آموزش علوم اجتماعی تابستان (۱۳۹۲) شماره ۵۹
- [۱۱] صالحی امیری، شهرد، سید رضا امیر انتخابی (۱۳۹۵)، "راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی در کشور با توجه به سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام" فصلنامه راهبرد/ سال بیست و دوم شماره ۶۶ بهار (۱۳۹۵)
- [۱۲] طلوعی اشلقی، عباس و اسماعیل کاووسی. (۱۳۸۵). "منطق فازی به‌مثابه روشی نوین در محاسبات سرمایه اجتماعی." فصلنامه راهبرد شماره ۴۰
- [۱۳] فردرو، محسن و خدیوی نجمه (۱۳۹۱)، پایداری ملی و دفاع غیرنظامی، انتشارات نبوی
- [۱۴] فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵): پایان نظم (سرمایه‌ی اجتماعی و حفظ آن)؛ ترجمه‌ی غلام عباس توسلی؛ تهران: حکایت قلم زرین، چاپ دوم.

- [۱۵] کالینز (۱۳۷۰)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره سوم - شماره یک
- [۱۶] معصومی راد رضا، تبیین اهمیت سرمایه اجتماعی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه در ایران، فصلنامه سیاست‌گذاری، سال دوم، شماره چهارم- (۱۳۹۰)
- [۱۷] نوروبی، مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، زمستان ۱۳۹۸، دوره ۱۸، شماره ۵۳
- [۱۸] نیازی حسن (۱۳۹۹)، سرمایه اجتماعی و امنیت عمومی، دفتر تحقیقات ناجا.
- [19] Brown, M. E. and Mitchell, M. S. (2010) Ethical and Unethical Leadership: Exploring New Avenues for Future Research. *Business Ethics Quarterly*, 20, 583-616

Passive Defense Policies and Social Capital (with emphasis on participation and social cohesion index)

Hossein Ahmadpour¹, Gholamreza Jalali Farahani², Ehsan Shakri Khoi³, Firoz Rad⁴

1- PhD student of political science majoring in public policy, Faculty of Law and Political Science, Islamic Azad University, Tabriz

2- Associate Professor of National Defense and Strategic Research Institute

3- Assistant Professor, Department of Political Science, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz

4- Assistant Professor, Department of Social Sciences, Payam Noor University

Abstract:

In the general policies of the system, passive defense is a set of unarmed actions that increase deterrence, reduce vulnerability, continue essential activities, promote national stability and facilitate crisis management against enemy threats and military actions. And issues such as trust, norms and networks and increase efficiency, communication, creativity, solving community problems and .... Some of its characteristics (participation, cohesion, etc.) are social.

The purpose of this research is to achieve the extent of the impact of the country's passive defense policies on social capital and the method of doing it, case-context and its type, applied-development. The statistical population of a number of related experts is estimated at 400 people, the sample size is estimated based on the Cochran's formula of 100. The results indicate that the implementation of passive defense policies of the social system (participation and cohesion) depends on the extent of this study in a small area. Suggestions have been made in this regard.

Key Words: Policy Making - Passive Defense - Social Capital - Social (Participation And Cohesion)

* Islamic Azad University, Tabriz, Iran, Ahmadpour.h48@gmail.com